

УДК 378.015.31

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА

Осадчук С.Ю.

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

Досліджено теоретичні питання формування творчої особистості педагога. Розглянуто поняття «творчість» та «творча особистість». Подано критерії творчого викладача.

Ключові слова: творчість, творча особистість, творчий викладач, критерії розвитку творчих здібностей.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства актуалізується потреба у фахівцях, які володіють високим рівнем інтелектуально-творчого потенціалу, здатні швидко адаптуватися до умов життя й орієнтуватись у швидкоплинному інформаційному полі, до самостійного, творчого розв'язання проблем саморозвитку, активної участі в перетворенні навколишнього світу. В умовах запровадження системи багаторівневої підготовки педагогічних кадрів особливої значущості набуває проблема оновлення змісту підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти та вчителів початкової школи до професійної педагогічної діяльності та забезпечення їхньої конкурентоспроможності на ринку праці.

Тому підготовка педагогічних кадрів у нинішніх умовах має забезпечувати оптимальні передумови для самореалізації особистості, розкриття усіх її потенційних можливостей, здатності до творчості, спроможності приймати нестандартні та оперативні рішення. Відтак важливою є підготовка творчого майбутнього вчителя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема становлення творчої особистості вчителя в тій чи іншій мірі висвітлюється в наукових дослідженнях філософів, психологів і педагогів. Велику увагу розробці даної проблеми приділяли В. Андреев, Н. Бердяєв, В. Бухвалов, І. Геращенко, В. Загвязинський, В. Кан-Калик, І. Кант, А. Маркова, Н. Нікандров, Я. Пономарьов, М. Потішить, С. Рубінштейн, Л. Рувинський, С. Сисоєва, П. Ципок та ін.

Проблему творчості в її загальнофілософському контексті розглянуто в дисертаційних дослідженнях В. Босенка, Н. Гриценка, Б. Новикова та інших. Систему професійної підготовки, розвиток особистості студента як суб'єкта інноваційних освітніх процесів, його наукового й творчого стилю мислення проаналізовано в роботах А. Андреева, Т. Марцинковської, С. Смирнова, В. Сластьоніна, Ю. Фокіна та ін. Формування творчої особистості педагога в процесі професійної підготовки розкрито в дослідженнях С. Бондаренко, Т. Волобуєвої, Н. Кічук, О. Коберника, А. Маркової, В. Стешенка, Д. Тихоржевського, Ю. Фокіна, Д. Чернилевського, І. Якиманської й ін.

Праці зарубіжних дослідників Дж. Гільмера, А. Краллі, Ф. Лезера, Х.-Г. Мелорна, Я. Хлавса присвячені психології творчості, формуванню творчої особистості, виявленню творчої обдарованості. Представники експериментальної педагогіки Г. Холл, Е. Торндайк, У. Кілпатрик на основі лабораторних спостережень висунули теорію вродженої розумової обдарованості, а як основний педагогічний принцип – саморозвиток особистості. Теорія вродженої розумової обдарованості зародилася в Англії, але набула поширення в США [12].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. При всьому розмаїтті вивчення проблеми формуванні майбутнього вчителя як творчої особистості, підготовки його до творчої професійної діяльності, аспект формування у студентів педагогічних навчальних закладів умінь та навичок виховання творчої особистості учня в навчально-виховному процесі, розвитку потенційних можливостей дитини недостатньо досліджений у теоретично-методичному та методичному плані. Разом із цим у системі професійної підготовки майбутнього вчителя, на початкових етапах його залучення до педагогічної праці, існує особливо велика потреба в поглибленні теоретичної та практичної підготовки до творчої професійної діяльності, в озброєнні майбутніх учителів технологією орієнтації навчально-виховного процесу на розвиток творчих можливостей учня.

Мета статті. Головною метою статті є з'ясування сутності понять «творчість», «педагогічна творчість», висвітлення змісту педагогічної творчості як складової підготовки майбутнього вчителя, розгляд можливих педагогічних умов формування творчого вчителя.

Виклад основного матеріалу. Творчість є родовою властивістю людини і людства в цілому, однак у різні історичні епохи вони реалізуються різною мірою. Суспільство створює певні об'єктивні умови для творчих проявів особистості, яка є тією структурною одиницею суспільства, що здатна до творчого перетворення світу. Саме на особистісному рівні формуються і реалізуються дійсні людські можливості, з яких у кінцевому підсумку складаються можливості суспільства [9, с. 167].

Дослідженням сутності творчості, умов її розвитку та інших аспектів займалися і займаються різні науки, в тому числі філософія, психологія та педагогіка. Платон, наприклад, відносив до творчості все, створене людиною: «Усе, що викликає перехід з небуття у буття – творчість.» Такий підхід до творчості був характерний і для античної педагогіки в її кращих зразках.

Якщо в античній філософії і педагогіці творчість розуміється як відкриття нового, а новизна присутня в усьому, створеному людиною, то «новизна» в інтерпретації І. Канта є чимось рідкісним і вражаючим у таємниці. «Новизна стає тут джерелом і засобом пожвавлення уваги. Творчість усе більше суб'єктивується і з універсальної перетворюється у часткову здібність людини». Б. Спіноза пов'язує творчість безпосередньо з діяльністю людини і переконаний, що вона є сутнісною характеристикою буття.

Сьогодні у науковій літературі творчість визначається як діяльність, кінцевим результатом якої є створення якісно іншого, що вирізняється неповторністю, оригінальністю та суспільно-історичною унікальністю (при цьому зазначається, що творчість специфічна для людини, тобто завжди передбачає творця суб'єкта творчої діяльності).

Болгарський філософ Г. Гиргинов розглядає творчість двох рівнів: перший її рівень притаманний людському мисленню і людській практиці, а другий – пов'язаний із винахідництвом, науковою творчістю тощо.

Заперечуючи матеріалістичне визначення творчості як процесу (часто колективного), християнська філософія стверджує, що творчість має не колективний (загальний), а індивідуально-особистісний характер. Так, М. Бердяєв наголошував, що творчість людини є не її вимогою, а дарунком Бога, її (людини) правом і обов'язком. Із цього випливає, що до творчості здатна кожна людина, життя якої наповнене елементарними формами праці [2].

Дослідник Я. Пономарьов установив зв'язки творчості з психічними якість особистості, проаналізував структуру її психологічного механізму та визначив цей феномен як «механізм розвитку», «взаємодію, що веде до розвитку». Із цього випливає, що в процесі творчості реалізуються творчі можливості особистості й здійснюється їх розвиток; що перебіг процесу творчості впливає на його результат, який виражається не тільки предметно, а й у зміні самого її об'єкта. Визначаючи виняткову значущість творчого розвитку особистості, Л. Віготський писав, що творчість – це діяльність людини, спрямована на створення нового: чи то речей зовнішнього світу, чи умовиводів або почуттів, властивих самій людині.

Отже, проаналізувавши цілий ряд філософської та психолого-педагогічної літератури,

можна зробити такий висновок: творчість – це діяльність, яка породжує щось нове, раніше невідоме на основі осмислення вже нагромадженого досвіду та формування нових комбінацій знань, умінь, продуктів.

Творчу особистість визначають як особистість, межі творчості якої охоплюють дії від нестандартного розв'язку простого завдання до нової реалізації унікальних потенцій індивіда в певній галузі, як Людину, яка володіє певним переліком якостей, а саме рішучістю, умінням не зупинятися на досягнутому, сміливістю мислення, умінням бачити далі того, що бачать його сучасники і що бачили його попередники. Серед характерних особливостей творчої особистості виділяють: відхилення від шаблону; оригінальність; ініціативність; наполегливість; високу самоорганізацію; працездатність.

Особливості мотивації діяльності полягають у тому, що творча особистість знаходить задоволення не стільки у досягненні мети творчості, скільки у самому процесі. Найбільш специфічною рисою творця вважається несамовитий потяг до творчої діяльності. Більшість авторів погоджується з тим, що творча особистість – це індивід, який володіє високим рівнем знань, потягом до нового, оригінального, який уміє відкинути звичайне, шаблонне.

Головним показником творчої особистості, її найголовнішою ознакою дослідники вважають наявність творчих здібностей, які розглядаються як індивідуально-психологічні здібності людини, що відповідають вимогам творчої діяльності і є умовою її успішного виконання.

У роботах В. Андреева дається інтерактивний підхід до визначення творчої особистості у плані можливостей практичної педагогічної оцінки та самооцінки рівня її сформованості. Учений подає також одну з найкращих і найбільш універсальних класифікацій творчих особистостей.

а) Теоретик-логік характеризується здатністю до широкого узагальнення, класифікації та систематизації інформації. Люди цього типу чітко планують свою роботу, для них характерна висока обізнаність та інтуїція.

б) Теоретик-інтуїтивіст – це тип творчої особистості, для якої характерна здатність генерувати нові, оригінальні ідеї, фантазії, творча уява. Творці цього типу – це великі винахідники, автори нових концепцій, шкіл і напрямів.

в) Практик – це тип творчої особистості, який завжди прагне до експериментальної перевірки своїх нових гіпотез.

г) Організатор володіє високим рівнем здібностей щодо організації колективу для розробки і виконання нових завдань. Під керівництвом таких людей створюються наукові школи і творчі групи.

е) Ініціатор – це тип творчої особистості, для якої характерні ініціатива і натхнення,

особливо на початкових етапах розв'язання нових творчих завдань [1].

Як зазначає О.П. Демченко, «творча особистість може бути сформованою лише завдяки творчому педагогові, з індивідуальним стилем діяльності, який шукає нестандартні рішення, продукує нові ідеї, відходить від шаблонів. Такий учитель повинен бути варіативним у своїй діяльності, здатним створювати і вирішувати нестандартні педагогічні ситуації [4, с. 252]. Якщо вчитель ставить за мету розвиток потенційних творчих можливостей дитини, формування її як творчої особистості, він повинен оволодіти тими формами, методами і засобами педагогічної діяльності, які забезпечують розвиток креативних рис особистості, а також тих додаткових мотивів, особистісних якостей, здібностей, які сприяють успішній творчій діяльності. Для цього і сам учитель повинен бути творчим, бо як добро виховує добро, так і творчість розвивається через творчість.

«Специфіка вчительської праці, – підкреслює Г.Г. Кіт, – полягає ще і в тому, що це завжди співтворчість. Педагог поставлений перед необхідністю творчо взаємодіяти з дітьми і творчо змінювати їх. Рівні цієї взаємодії можуть бути різні, однак вони обов'язково мають базуватися на творчій основі» [6, с. 327].

Активна творча діяльність учителя дає позитивний результат у тому випадку, коли буде базуватися на двох основах: розвитку творчої активності студентів у вузі й подальшій організації творчого пошуку вчителя в школі. Тому одним із завдань вузівської підготовки майбутніх учителів є розвиток їхніх творчих здібностей, нестандартного мислення, формування вмінь та навичок здійснювати в майбутньому навчально-виховний процес на творчому рівні. Ю.М. Кулюткін виділяє серед важливих якостей творчої особистості наступні (пріоритетні): прагнення до самореалізації; захоплення справою як покликанням; аутентичність особистості; незалежність щодо суджень; впевненість у власних силах; індивідуальність і гнучкість; критичність і високий ступінь рефлексії; дитяча сприйнятливості і відкритість у ставленні до нового.

Компонентами творчої діяльності вчителя, особливо, якщо він новатор, є постійний пошук оптимального дидактичного, виховного, методичного керівництва та інших педагогічних рішень, при якому наявна велика установка на пошук найбільш ефективних підходів та здійснюється постійний розвиток культури спілкування. Отже, готовність майбутнього вчителя до педагогічної творчості характеризують не лише професійні знання і вміння, а й соціальна активність, яку він виявляє у реалізації найбільш ефективних і доцільних форм взаємодії з вихованцями.

Одним із компонентів професійної підготовки майбутнього вчителя до педагогічної

творчості, на думку С. Сисоєвої, є оволодіння майбутніми вчителями вмінням забезпечувати креативну спрямованість кожного навчального предмету та виховного заходу (тобто спрямовувати їх на розвиток творчих можливостей дитини). Тому майбутні вчителі повинні вміти створювати такі програми з предмета та навчально-виховні плани, які будуть:

- сприяти детальному, поглибленому вивченню найбільш важливих проблем, ідей і тем, які інтегрують навчальні знання із структурами мислення;

- навчитись здійснювати таке творче викладання навчального предмету, яке забезпечить засвоєння базових знань, умінь та навичок і буде забезпечувати розвиток продуктивного мислення, а також формування навичок його практичного застосування;

- оволодіти вмінням забезпечувати таку організацію навчально-виховного процесу, яка буде поєднуватись з можливістю учнів самостійно одержувати нову інформацію, розвитком вмінь самостійного набуття знань, що буде сприяти формуванню в них потягу до самоосвіти, саморозвитку, самовиховання та самовдосконалення;

- вміти заохочувати ініціативу та самостійність в процесі навчання, виховання і розвитку; навчитись створювати атмосферу психологічної свободи та незалежності, але разом з цим щоб зберігались взаєморозуміння, взаємоповага і взаємодопомога (якщо цього потребують обставини);

- навчитись створювати умови, які є сприятливими для розвитку свідомості й самосвідомості учнів, розуміння ними взаємозв'язків, взаємозалежностей з іншими людьми, природою, культурою тощо;

- оволодіти вміннями вправління та тренування тих особистісних якостей та задатків, що сприяють подальшому розвитку творчої особистості учнів.

В процесі формування готовності майбутнього вчителя до педагогічної творчості найбільшу увагу необхідно приділяти яскравим і значущим якостям та індивідуальним особливостям, які мають першочергове значення для розвитку творчої особистості майбутнього вчителя та актуалізації і прояву його потенційних можливостей у навчально-виховному процесі.

С. Сисоєва виділяє чотири рівні педагогічної творчості учителя [10]:

1. Репродуктивний. Вчитель працює на основі вироблених до нього методик, рекомендацій, досвіду.

2. Раціоналізаторський. Вчитель на основі аналізу свого досвіду, конкретних умов своєї педагогічної діяльності вносить корективи у свою роботу, удосконалює, модернізує її.

3. Конструкторський характеризує таку діяльність учителя коли він конструює свій варіант вирішення педагогічної проблеми.

4. Новаторський передбачає вирішення педагогічної проблеми на принципово нових засадах, відрізняється новизною, оригінальністю, результативністю.

Отже, творчий учитель – це особистість, яка характеризується високим рівнем педагогічної креативності (креативні риси особистості й додатково сформовані мотиви, особистісні якості, здібності, які сприяють успішній творчій педагогічній діяльності), відповідним рівнем знань предмету, який викладає, набутими психолого-педагогічними знаннями, уміннями та навичками, які, за сприятливих для педагогічної творчості учителя умов, забезпечують його ефективну педагогічну діяльність із розвитку потенційних творчих можливостей учнів.

Апелюємо до позиції дослідників [4; 6; 8], які наводять аргументи щодо того, що педагогічна діяльність є апіорі творчою, оскільки, освітній процес складається з безкінечного ланцюга нових педагогічних ситуацій, які потребують негайного розв'язання і використання в нестандартних умовах, оригінальних варіаціях методів і прийомів. Учені переконані [3], що рівень сформованості особистісних і професійно значущих якостей майбутнього педагога, його готовність до професійної діяльності, знаходяться в прямо пропорційній залежності від рівня розвитку творчого потенціалу.

Висновки і пропозиції. Педагогічна праця нетворчою не буває й бути не може, тому що неповторні діти, обставини, особистість самого вчителя і будь-яке його педагогічне рішення має виходити із нестандартних дій. Слідуючи за В.О.Сухомлинським, наголосимо, що немає людей більш допитливих, невгамовних, більш одержимих думками про творчість, як учителі.

Педагогічна діяльність, яка є сплавом науки і мистецтва, за своїми компонентами завжди передбачає творчість. Творчий педагог – це творча особистість. Творча особистість – це креативна особистість, яка внаслідок впливу зовнішніх факторів набула необхідних для актуалізації творчого потенціалу людини додаткових мотивів, особистісних утворень, здібностей, що сприяють досягненню творчих результатів в одному чи кількох видах творчої діяльності. Творчість – необхідна умова становлення самого педагога, його самопізнання, розвитку і розкриття як особистості. Творчість є основою формування педагогічної талановитості вчителя.

Отже, педагогічна діяльність – це передусім діяльність творча. Без творчості неможливі ні виховний, ні навчальний процеси. Бо подібно до того, як скульптор ліпить свої скульптури, художник пише картини, а ювелір обробляє коштовне каміння, учитель творить нову особистість, яка житиме в цьому суспільстві, стане його невід'ємною часткою [5, с. 16].

Перелік найважливіших рис педагогічної креативності вчителя не є усталеним. Проблема формування творчої особистості вчителя, розвитку його педагогічної креативності сьогодні повною мірою не вирішена.

Рівень творчої діяльності вчителя, визначається, як правило, залежно від того чи іншого конкретного напрямку його педагогічної діяльності.

Щоб виховати справжню творчу особистість, розвинути потенційні творчі можливості дитини, учителю необхідно оволодіти методами і засобами, які розвивають креативні риси особистості. Для реалізації такої мети педагог і сам повинен уміти творити, адже творчість розвивається через творчість.

Список літератури:

1. Андреев В.И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности / В.И. Андреев. – Казань, 1988. – 228 с.
2. Бердяев Н.А. Самопознание: Опыт философской автобиографии / Н.А. Бердяев. – М., 1990.
3. Голюк О.А. Обґрунтування компонентів творчого потенціалу педагога ДНЗ та школи I ступеня / О.А. Голюк // Сучасні технології розвитку професійної майстерності майбутніх учителів : матеріали Всеукраїнської Інтернет-конференції, 28 жовтня 2015 р. // FOLIA COMENIANA: вісник Польсько-української науково-дослідної лабораторії дидактики імені Я.А. Коменського. – Умань: ФОП Жовтий, 2015. – С. 38–42.
4. Демченко О.П. Творчий підхід як умова успішної організації позакласної виховної роботи з молодшими школярами / О.П. Демченко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія // Зб. наукових праць. – Випуск 26 / [ред. кол.: М.І. Сметанський (голова) та ін.]. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2009. – С. 252–257.
5. Імбер В.І. Психологічні передумови формування творчості в молодшому шкільному віці // Наукові записки. Серія: Психологія: Зб. матеріалів звітної науково-практичної конференції викладачів і студентів. – Вип. 4. – Вінниця, 2013. – С. 14–16.
6. Кіт Г.Г. Творчість як необхідна умова ефективності педагогічного процесу / Г.Г. Кіт // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. – Серія: Педагогіка і психологія. – Випуск 28. – Вінниця, 2009. – С. 325–329.
7. Колеснік К.А. Організація колективної творчої діяльності молодших школярів у процесі мовленнєвої роботи на уроках рідної мови / Колеснік К.А. // Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 10-11 листопада 2015 р.) / за ред. Г.С. Тарасенко; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтва. – Вінниця: ТОВ «Нілан – ЛТД» 2015. – С. 190–193.
8. Кривошея Т.М. Развитие творческих способностей младших школьников в контексте взаимосвязи их умственной и эстетической деятельности (на материалах изучения математики) / Т.М. Кривошея // Социально-

- педагогическая и медико-психологическая поддержка развития личности в онтогенезе: Сборник материалов международной научно-практической конференции, Брест, 19-20 мая 2016 г. / Брест. гос. ун-т имени А.С. Пушкина ; под ред. И.Е. Валитовой. – Брест: БрГУ, 2016. – С. 102–106.
9. Психологія і педагогіка життєтворчості: Навчально-методичний посібник (ред. рада: В. Даній (голова), Г.М. Несен (заст. голови), Л.В. Сохань, І.Т. Єрмаков (наук. ред.) та ін. – К., 1996. – 792 с.
  10. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості вчителя: навчальний посібник / С.О. Сисоєва. – К.: ІСДОУ, 1994. – 112 с.
  11. Сіваш Т.Д. Художньо-творча діяльність як освітньо-виховний феномен / Т.Д. Сіваш // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, квітень, 2016 р. / за ред. Г.С. Тарасенко; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця: ТОВ «Нілан – ЛТД», 2016. – Вип. 4. – С. 152–154.
  12. Ярошук Л. Творча особистість майбутнього вчителя: теоретичні аспекти становлення / Л. Ярошук // Гірська школа Українських Карпат. – 2013. – № 8–9. – С. 146–148. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gsuk_2013_8-9_43.

Осадчук С.Ю.

Винницкий государственный педагогический университет
имени Михаила Коцюбинского

ПРОБЛЕМА ФОРМИРОВАНИЯ ТВОРЧЕСКОЙ ЛИЧНОСТИ ПЕДАГОГА

Аннотация

Исследованы теоретические вопросы формирования творческой личности педагога. Рассмотрены понятия «творчество» и «творческая личность». Подано критерии творческого преподавателя.

Ключевые слова: творчество, творческая личность, творческий преподаватель, критерии развития творческих способностей.

Osadchuk S.U.

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

PROBLEM OF FORMING THE CREATIVE PERSONALITY OF THE PEDAGOGUE

Summary

Theoretical questions of formation of a creative personality of a teacher are investigated. The concept of «creativity» and «creative personality» are considered. The criteria for a creative teacher are presented.

Keywords: creativity, creative person, creative teacher, criteria of development of creative abilities.